

Ricard Aragó, Ivon l'Escop, defensor de la llengua i de la paraula

No podria començar sense donar les gràcies a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i a les altres entitats organitzadores d'aquestes Jornades per haver-me ofert l'oportunitat de parlar del meu oncle Ricard Aragó a la seva ciutat natal i en el cinquantè aniversari de la seva mort. I tampoc no sabia començar sense fer un breu apunt familiar i sentimental.

Mossèn Ricard Aragó era germà del meu pare. Ell em va escriure la primera carta de la meua vida, adreçada als meus pares i a mi l'endemà del meu naixement. Ell em va batejar, em va donar la primera comunió i va presidir el meu casament. Vaig passar moltes hores al seu costat, quan jo estudiava a la Universitat de Barcelona i feia estades a la casa on ell vivia amb el seu germà i els seus nebots. En aquells anys em va dedicar una atenció especial, content de poder parlar amb algú de llibres i de papers, convençut que jo el comprenia i que fins i tot aprovava —jo, que no hi havia de conviure— el cafarnaüm del seu despatx, atapeït de volums, ple de retalls de diari penjats a la paret i carpetes i revistes amuntegades per les cadires i per terra. Vaig sostenir amb ell converses inacabables, vaig ser confident dels projectes irrealitzables que bullien en el seu cap, vaig ser objecte de les seves bromes ingènues i vaig rebre una llarga lliçó de senzillesa, de constància, d'amor a la terra, a la família i a la vida. El seu record m'ha acompanyat sempre més i, al capdavall, el meu despatx de periodista, farcit de llibres, revistes, diaris i papers, ha acabat per assemblar-se perillosament al seu.

Ricard Aragó i Turon va néixer a Santa Coloma de Farners el 17 d'abril de 1883, ara fa cent trenta anys, en el si d'una família benestant amb casa pairal al carrer Nou i un mas a Brunyola. Va ser el tercer d'una colla de set germans. Als deu anys va ingressar al Seminari de Girona, i tres anys més tard va continuar els estudis al

de Barcelona i després al de Tarragona, que llavors tenia la condició d'Universitat Pontifícia. Allà es va doctorar en teologia, l'any 1907.

La seva vocació d'escriptor va ser molt precoç. Als disset anys, amb el pseudònim de Ferran de Witur, va enllestir una novel·la autobiogràfica titulada *Brunyola*. També és d'aquella època la seva dèria per la bona parla, sorprès pels mots vulgars que molts seminaristes, procedents del camp, usaven amb tota naturalitat sense cap correcció per part dels superiors. D'aquí va néixer la seva obsessió per la pulcritud del llenguatge i el seu desig de crear organismes dedicats a dignificar-lo. Tan bon punt acabats els estudis, mentre esperava el dia de la seva ordenació sacerdotal, va concebre i desenvolupar la idea d'una croada pel bon mot que seria l'eix de tota la seva vida futura.

Ben aviat, per dissimular la seva joventut i la seva condició de clergue, es va amagar sota el pseudònim d'Ivon l'Escop, format pel nom de Joan en eslau i el cognom del protagonista d'una novel·la francesa. Com que el cognom prové del verb grec *skopeo*, Ivon l'Escop voldria dir Joan el que observa o Joan el que vigila.

LA LLIGA (I L'OBRA) DEL BON MOT

La Lliga del Bon Mot pròpiament dita neix el 1908, a partir d'una sèrie d'articles que, armat amb el seu pseudònim, Ricard Aragó publica en català al *Diario de Gerona*, fundat i dirigit pel meu avi matern, Rafael Masó i Pagès, pare de l'arquitecte Rafael Masó i Valentí. En aquests articles, més de cent al llarg de dos anys, insisteix en la necessitat d'emprendre «la croada del bon mot, la cultura del parlar, l'enaltiment de la gran bellesa de la nostra parla». Un atzar feliç, segons explica Narcís Figueras, propicia la difusió de la proposta més enllà de les fronteres gironines. Mossèn Ricard, acabat d'ordenar i encara sense destinació parroquial, diu missa a la capella del balneari Termes Orion de Santa Coloma, on fa estada Clara Noble, esposa de Joan Maragall. Allà s'inicia una relació gràcies a la qual l'autor d'*Elogi de la paraula* publica a *La Veu de Catalunya* l'article «Alerta», que projectarà la campanya cap a horitzons insospitats.

La Lliga s'ha concebut, d'entrada, com una lluita contra la blasfèmia i el mot groller, i per això troba una bona acollida a les parròquies i és vista amb molt bons ulls pel clergat: el colomenc Frederic Clascar, el doctor Carles Cardó, el futur bisbe Pla i Deniel i el bisbe Torras i Bages. Però, com assenyala Víctor Castells, Joan Maragall va saber anar molt més enllà en l'exposició de la intencionalitat de la campanya. El moviment, a partir del seu article, va assolir una nova dimensió. En aquells anys, diu Castells, «el país ressorgia amb una vitalitat impressionant, cremant etapes, i arribava l'hora de posar ordre, de fer neteja i de reintegrar-se a Europa. Maragall hi veu clar i [...] remarca la importància del llenguatge de cada dia com a eina que ens ha de permetre donar pas al doll creador de la nostra catalanitat».

La Lliga del Bon Mot és instituïda legalment com a associació el 2 d'abril de 1910 i Ricard Aragó dedica tota l'energia dels seus vint-i-set anys a propagar-la amb tota mena d'actes —mítings, conferències, trobades— i amb un grapat de publicacions: llibres, fullets, cartells, calendaris, dibuixos d'Opisso, de Junceda i de Cornet. Les adhesions es multipliquen: Joaquim Ruyra, Eugeni d'Ors, Josep Carner, Miquel Costa i Llobera, Llorenç Riber, Josep M. Folch i Torres, Carles Rahola, Dolors Monserdà, Carme Karr...

Amb l'establiment de la Mancomunitat, la Lliga rep un nou impuls, amb el suport explícit del president Prat de la Riba. És l'hora noucentista de renovar-ho tot i de normalitzar-ho tot; l'hora d'escollir els mots, de dir-los bé i de fer bé les coses. La Lliga creix entre la reivindicació de la paraula viva de Maragall i l'exigència de l'obra ben feta d'Eugeni d'Ors. El març de 1917, adreça una proclama al nou president de la Mancomunitat, Puig i Cadafalch: «Per l'enrobustiment de la llengua». Proposa la creació d'un òrgan que promogui l'estudi, el foment i la fixació del llenguatge parlat, l'ensenyament a les escoles i centres culturals «del vertader accent de la llengua», la instal·lació d'una biblioteca especialitzada i d'un arxiu de la paraula que retingui, «amb els aparells de la moderna fonètica», les veus «dels homes més caracteritzats i eminents» i també «la veu onejant i canviant del poble amb totes les seves formes dialectals».

La fama de la Lliga s'escampa més enllà de Catalunya. A les Illes es crea la Lliga de Mallorca, i a diverses ciutats espanyoles es constitueixen *ligas del bien hablar*. L'any 1917, Ricard Aragó pronuncia a l'Ateneu de Saragossa la conferència «Cultura lingüística. Incultura del lenguaje», i Magí Morera i Galícia presenta la Lliga com una iniciativa exemplar en una intervenció parlamentària al Congrés dels Diputats de Madrid.

La consolidació definitiva del somni d'Ivon l'Escop es produeix el 2 d'abril de 1922, dotze anys justos després de la seva creació, quan, com a fruit de múltiples contactes amb Francesc Moragas, fundador i primer director de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, es fon amb l'Obra Cultural de l'entitat amb el nom d'Obra del Bon Mot.

DE DEFENSOR DE LA LLENGUA A LINGÜISTA

Durant aquest llarg procés de defensa de la llengua, Ricard Aragó pren consciència de la situació real en què es troba l'idioma. El Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906 ha rehabilitat el català escrit com a llengua científica, però, com assenyala l'arxivera Reis Fontanals, «el llenguatge oral havia quedat al marge de l'atenció de les elits intel·lectuals capdavanteres del moviment renaixentista, de manera que, comparat amb la llengua escrita, la seva recuperació com a vehicle d'expressió digna patia un cert retard». Aragó ho denuncia clarament en

la conferència dictada a Saragossa: «Las dos culturas, la escrita y la hablada, nunca —o casi nunca— han convergido en una idéntica cultura lingüística».

A partir d'aquesta constatació, i decidit a corregir aquesta injustícia, decideix estudiar a fons la qüestió i es proposa donar a la parla el gruix científic que mereix. És així com el defensor de la llengua es converteix en lingüista. El fruit madur del seu aprofundiment és el llibre *La paraula*, publicat per l'editorial Políglota l'any 1921, que serà la seva obra cabdal. Per escriure-la, beu en les fonts clàssiques i cita reiteradament *La vie des mots*, del lingüista francès Arsene Darmsteter, però en la seva recerca tenaç descobreix el *Cours de linguistique générale*, del professor de Ginebra Ferdinand de Saussure, publicat l'any 1916. L'obra, amb la seva famosa distinció entre *llengua* i *paraula*, és considerada el punt de partida de l'estructuralisme i, per tant, de la lingüística moderna. Quan Aragó llegeix aquest llibre, només dos o tres anys després de la seva aparició, a Catalunya i a l'Estat espanyol encara ningú no en sap res. Ell és el primer que difon la seva doctrina i ho fa d'una manera apassionada, a través de setanta-una citacions.

La paraula és un llibre dividit en tres grans capítols. El primer tracta de la paraula en l'escriptura i en la gramàtica. El tercer és una síntesi de la història del català. El segon, i central, titulat «La paraula en la llengua», és, segons assegura el professor Santiago Mollfulleda, la primera exposició del *Cours* de Saussure a l'Estat espanyol: «La obra contiene tanta información sobre la nueva lingüística que, de haber sido conocida y debidamente estudiada cuando se publicó, los estudios de lingüística general en España habrían adelantado en varios lustros».

Malauradament, el llibre d'Ivon l'Escop va ser totalment ignorat pels estudiosos de l'època, cal suposar que per dues raons. La primera, perquè Ricard Aragó no era del gremi, no tenia títols acadèmics sobre la matèria i, si havia aprofundit en el tema, era per enfortir i justificar amb arguments científics la seva defensa apassionada del bon mot. La segona, perquè, justament per això, el llibre no era un tractat acadèmic, sinó una obra de divulgació de caire apològic, escrita amb un estil impetuós i vehement com corresponia a l'objectiu proposat. Tanmateix, Mollfulleda reivindica per a l'obra «el honor de haber sido la primera o, si se quiere, la adelantada, en nuestra patria, de los estudios que iban a dar un giro copernicano a la lingüística general».

Entre 1910 i 1935, Ivon l'Escop publica tretze llibres. Josep Maria Mas Solenç, en la seva biografia de l'autor, en fa la llista completa i els comenta un a un. Destaquen, a més de *La paraula*, *La paraula viva*, *La llengua catalana*, *El llibre de les dones* i *El llibre dels adolescents*. Però és rellevant, sobretot, *La llengua de l'Església*, publicat l'any 1930 per la Llibreria Catalònia. El volum, de quatre-centes pàgines, tracta de l'obligació que té l'Església catòlica de predicar en totes les llengües; presenta les lleis i els costums eclesiàstics en matèria de llengua al llarg dels segles; repassa l'ús que l'Església ha fet del català des dels concilis del segle xv;

transcriu les constitucions, els decrets i els avisos promulgats sobre el fet i el deure de la predicació en català, i constata el tracte diferent que ha merescut la llengua catalana per part de l'Església i de l'Estat. L'últim capítol tracta de «L'eficàcia de la llengua pròpia en el desenvolupament de l'esperit a Catalunya». L'autor opina que per al comerç, per a l'administració, per als exèrcits, en una Europa de cent vint llengües, potser seria bo l'ús uniforme i universal d'un pàllid esperanto únic, però afirma amb contundència que «per al sentiment, per a la novel·la i el drama, per a l'oració i la predicació, són indispensables les llengües vives, pròpies de cada lloc i de cada individu. Per això l'Església, que va als cors i als esperits, empra en les seves prèdiques i ensenyances aquelles llengües que porten més calories i més llum, les llengües indígenes de cada localitat: la parla de la llar».

En opinió de Camil Geis, aquest llibre hauria merescut ser traduït a moltes llengües i «hauria estat molt convenient que l'haguessin pogut tenir a les mans tots els pares del Concili Vaticà II abans de tractar del problema lingüístic de la litúrgia pastoral». Altra vegada ens trobem davant d'un autor pioner que, en matèria lingüística, s'anticipa al seu temps.

Les accions i els projectes d'Ivon l'Escop van ser estroncats brutalment per la Guerra Civil i anorreats definitivament per la postguerra. Ell volia dignificar la llengua catalana, i ara la llengua era prohibida i reprimida. Ell creia en la llengua com a signe de la nació, i ara la nació era esborrada del mapa. Josep Carner l'havia estimulat a «combatre per la nobilitat de l'idioma en aquesta hora magnànima del nostre poble», i ara l'hora magnànima s'havia extingit i ens havíem quedat sense idioma i sense poble. Ivon l'Escop va renunciar al seu nom de batalla i es va refugiar en l'exercici de la seva missió sacerdotal. Entre 1926 i 1930, sota l'impuls del fundador i director de Ràdio Barcelona, s'adreçava setmanalment als oients en un programa de cultura religiosa, i el 1940, segons explica Manuel Tarín-Iglesias, va reprendre aquella col·laboració amb l'emissora i va proposar la creació d'un consell assessor dedicat a vetllar per la dignitat del llenguatge radiofònic, del qual van formar part Tomàs Carreras i Artau, Agustí Duran i Sanpere, Artur Martorell i Joaquim M. de Nadal.

També va reprendre, inevitablement en castellà, la predicació del sermó dominical a la missa de la parròquia de la Concepció de Barcelona, iniciada l'any 1920. Aquesta acció, que va durar quaranta anys, es va interrompre bruscament quan va caure ferit de mort, just després de pronunciar el sermó del dia de l'Assumpció, el 15 d'agost de 1963, ara fa cinquanta anys.

LA LLENGUA, LA PARAULA I LA PÀTRIA

El missatge que ens ha llegat Ivon l'Escop és la suma de tres components: el religiós —lluita contra la blasfèmia—, el científic —defensa de la paraula a partir

de les teories lingüístiques més innovadores— i el patriòtic: defensa de la llengua catalana com a signe de la identitat del país.

Deixant de banda el component religiós, podem il·lustrar els altres dos amb sengles textos significatius. El primer pertany al llibre *La paraula*:

La llengua pròpiament no viu en els papers i els llibres, sinó en els llavis. Si es perdessin tots els llibres, mentre restessin els llavis les llengües continuarien en el món. La llengua té dues forces: una conservadora —llibres, literatura, biblioteques— i una renovadora, en certa manera revolucionària: la llengua popular. [...] La llengua condiona totes les paraules: sense la llengua cap paraula seria intel·ligible. Però la paraula vitalitza i dona actualitat a totes les llengües; sense ella, cap llengua duraria en el temps ni s'establiria en l'espai.

El segon text, el patriòtic, pertany a *El llibre de les dones*:

L'idioma és ferment de pobles. Per això és que, si el perdem, ni amb diners, ni amb treballs, ni amb suades ni amb canons, podrem mai recuperar-lo [...]. Arrasada Catalunya, si queda el català, resta Catalunya, i amb un esperit igual o molt millor pot alçar-se, damunt la Pàtria morta, una altra Pàtria molt més gran. Mes, si maten la llengua, és morta Catalunya; serà una altra terra i un altre poble, però jamai la nostra terra ni el nostre poble; jamai serà la Pàtria dels catalans. Per això, dona, et diem, en crit suprem d'angoixa, com a última paraula nostra, en íntim testament espiritual: Pren en tos braços aquesta llengua teva i meva i de ton poble, i salva-la.

Ricard Aragó volia salvar la llengua. Com el seu compatrici Salvador Espriu, ell també hauria pogut dir: «Nosaltres hem viscut per salvar-vos els mots». En el seu cas concret, els bons mots, les paraules indispensables per viure com a persones i per sobreviure com a nació.

Voldria acabar, encara, amb una altra referència personal. En una carta del 21 de setembre de 1959, escrita amb el seu humor característic, l'oncle Ricard em deia:

Estimat Narcís-Jordi, estic encara en el diluvi de paperam, que tinc cada dia més revoltat, dins de la meva cambra de dormir i de «treball» —és un dir!—. Així podràs dir tal volta algun dia, per ràdio, si saps que l'Ivon ha desaparegut dels vius, que el teu oncle llegí des del 1907 tots els exemplars del *Diario de Gerona*, d'*El Correo Catalán* i de *La Veu de Catalunya*; tots els d'*El Matí* i de *La Publicitat* des del seu començament fins a la seva desaparició, i el *Brusi* [*Diario de Barcelona*] des de l'any 1939 fins al 1959, i molts altres diaris. I que si alguna cosa sortí d'interessant en pro o en contra del Dogma i, sobretot, en pro o en contra del bon mot i de la llengua catalana, jo ho tinc! I que tot el que jo tinc, un altre, per reconstruir-ho, necessitaria mig segle i encara dos anys! I que si un

dia s'apleguessin, seleccionessin i publicuessin els valors lingüístico-històrics que tinc, tindria més importància que un monument de pedra, marbre i bronze, i més eficàcia que el monument a Colom. Amb això sabràs que el teu oncle va viure pobre i deixa un llegat, per qui l'arreplegui, que no té altre home en tota Europa, comptant-hi les possessions que tenia a Ifni! A pes, quants quilos pesa? En diners, que val? No té preu! Són uns quinze mil retalls; a quan es paga el retallar?

Molts dels retalls que envaiën el despatx de l'oncle van desaparèixer després de la seva mort, però el seu valuós arxiu personal i documental va ser donat i dipositat a l'Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya, on es conserva classificat i ordenat en cent disset caixes i lligalls.

En la seva carta, escrita quatre anys abans de morir, l'oncle Ricard m'instava a parlar d'ell per ràdio, atès que en aquella època jo exercia el periodisme radiofònic. No en vaig parlar, llavors, però tinc la satisfacció de fer-ho ara, davant d'un auditori qualificat i receptiu, amb el doble propòsit de complir la seva voluntat i de rescatar de l'oblit la memòria del seu nom i de la seva obra.

NARCÍS-JORDI ARAGÓ
Periodista i escriptor

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CASTELLS, Víctor. «Obra del bon mot». *Avui* [Barcelona] (11 desembre 1989).
- FIGUERAS, Narcís. «La Selva». A: ARAGÓ, N.-J.; VILALLONGA, M. *Atles literari de les terres de Girona*. Girona: Diputació de Girona, 2003.
- FONTANALS, Reis. «Ivon l'Escop, un propagandista de la llengua». *Revista de Girona*, núm. 202 (setembre-octubre 2000).
- GEIS, Camil. *Els que he trobat pel camí*. Sabadell: AUSA, 1986.
- MARAGALL, Joan. «Alerta! (A Ivon l'Escop)». *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (19 setembre 1908).
- MAS SOLENCH, Josep M. *Ivon l'Escop i la Lliga del Bon Mot*. Barcelona: La Formiga d'Or, 1992.
- MOLLFULEDA, Santiago. «La introducció de la doctrina saussureana en Espanya». *Revista Española de Lingüística* [Madrid], any 13, fasc. 2 (1983), p. 241-248.
- MORERA I GALÍCIA, Magí. «Por la cultura del lenguaje». *Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados* [Madrid] (8 febrer 1917).
- TARÍN-IGLESIAS, Manuel. «La Lliga del Bon Mot». *La Vanguardia* [Barcelona] (1 juliol 1992).